

4. O ESPERTAR DE ÁFRICA

A fins do século XIX, África estaba repartida entre as principais potencias de Europa. Así o decidiron na Conferencia de Berlín (1884-1885), momento cumio do imperialismo europeo. Un continente aínda pouco coñecido, sometido a un réxime de administración colonial que perseguía, sobre todo, explotar os seus recursos naturais e controlar a man de obra indíxena, sen dereitos sociais nin políticos.

Os imperios británico e francés dominaban a maior parte dos territorios, divididos por fronteiras arbitrarias que separaban tribos e pobos.

4.1. OS NACIONALISMOS AFRICANOS

- Ao rematar a Segunda Guerra Mundial, a situación da África subsahariana apenas variara. Só Liberia e Etiopía gozaban oficialmente da súa independencia.

- **Liberia** era a única república independente africana, fundada a mediados do século XIX por colonos estadounidenses de raza negra.
- O antigo reino de **Etiopía**, conquistado polas tropas italianas, recuperara a súa independencia durante a Segunda Guerra Mundial.

- O **proceso descolonizador** do continente non se iniciou ata os anos **finais da década de 1950**, debido ao pobre desenvolvemento social e económico da maioría dos territorios, sobre todo os da chamada África negra (desde o trópico de Cáncer ata o sur do continente). Pero en apenas unha década configurouse un novo mapa político, con case corenta novos Estados.

- A vaga descolonizadora dos anos cincuenta e sesenta estaba relacionada coa existencia dunha **nova elite africana**, dedicada a actividades comerciais, administrativas e profesionais, que fora educada nas universidades europeas e coñecía o ideario de liberdade, democracia e emancipación. **Xurdiron moitos partidos e organizacións nacionalistas**, de tendencia progresista e socialista, que foron capaces de mobilizar a poboación a partir da súa identificación coa cultura e as tradicións africanas. Así **naceu o panafricanismo**, unha corrente política que promovía a solidariedade e a unión entre os pobos africanos no seu obxectivo común de loita contra o colonialismo europeo.

- O proxecto utópico dunha futura unión africana de carácter federal non pasou da cabeza dalgúns intelectuais e políticos, pero impulsou o **desenvolvemento dos movementos de liberación** e axudou a estender a conciencia nacional entre a poboación. A súa **figura máis destacada** foi o presidente de Ghana, **Kwame Nkrumah**, un dos líderes políticos que fixo posibles, en **1963**, a **creación** da Organización para a Unidade Africana (**OUA**).

4.2. A ÁFRICA SUBSAHARIANA BRITÁNICA

- As colonias africanas británicas rexíanse a través dunha administración indirecta que deixaba unha gran autonomía aos gobernos locais. Este feito explica a evolución gradual dos territorios coloniais cara á súa **independencia** e o **carácter pactado e pacífico** do proceso, con algunhas excepcións.
- O primeiro país que conseguiu a súa independencia pacificamente foi **Ghana** (antiga Costa de Ouro) en 1957. O seu exemplo foi seguido por **Nixeria, Serra Leoa, Tanganyica** (Tanzania a partir de 1964, despois da súa unión con Zanzíbar), **Uganda, Malawi, Zambia e Kenya**, onde si houbo un longo enfrontamento violento entre o movemento independentista radical Mau-Mau e os colonos británicos.
- Pero os maiores conflitos tiveron lugar nas colonias da **África austral**, onde as minorías de raza branca tiñan moito peso e pretendían manter a súa hexemonía política e económica. Son os casos da **Unión Sudafricana** e de **Rodesia**, que proclamaron a súa independencia de xeito unilateral en 1961 e en 1965, respectivamente, poñendo en marcha unha política de **segregación racial** (*apartheid*) cara á maioría da poboación negra.

4.3. O FINAL DOS IMPERIOS FRANCÊS E BELGA

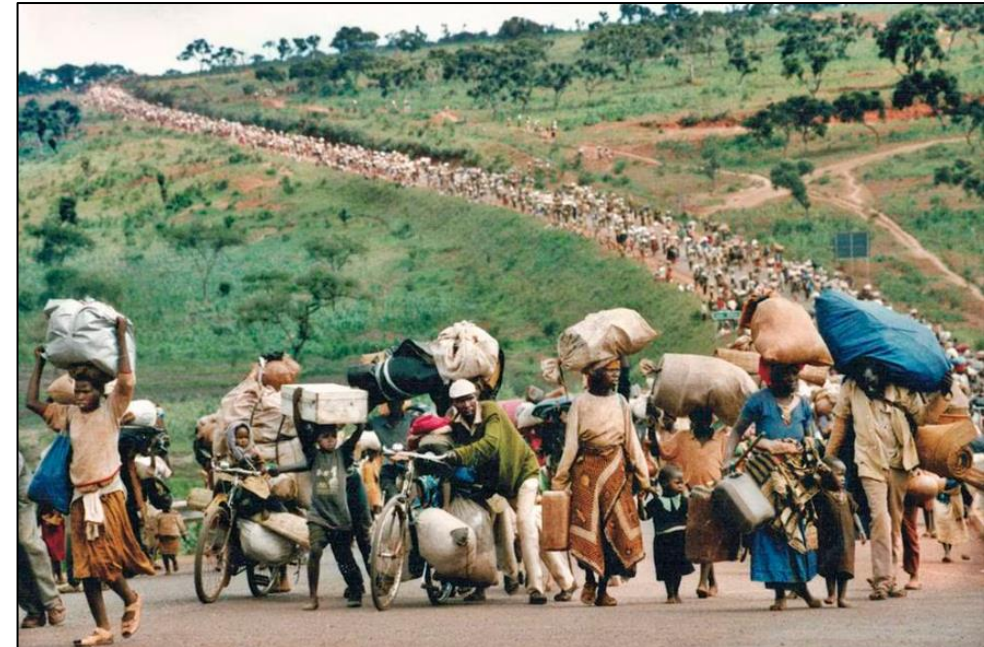
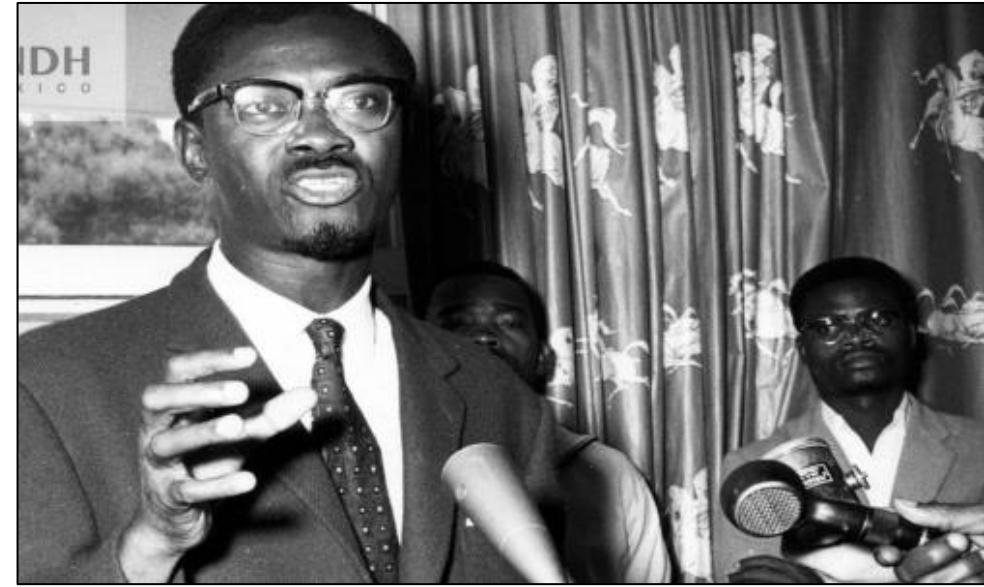
Francia

- A **emancipación** das colonias francesas da **África occidental e ecuatorial** **comezou en 1956** cunha lei de autonomía que abriu paso, en 1958, a un referendo. Nun principio, a maioría dos territorios, salvo a **Guinea** liderada por Sekou Touré, decidiron permanecer dentro da Comunidade Francesa.
- Pero ese proxecto non calou e en **1960** todas as **colonias subsaharianas**, desde Senegal (coa figura destacada de Léopold Sédar Senghor) ata a República Centroafricana, **optaron pola independencia**.
- A historia destes países, nas décadas seguintes, estivo marcada pola inestabilidade política, os golpes de Estado, os conflitos civís e a eiva permanente da pobreza, as epidemias e as fames.

Bélxica

- Un caso diferente foi o da independencia do **Congo Belga**, que desde 1960 se denominou Zaire (República Democrática do Congo desde 1997). Ao principio, a **ríxida administración** belga non seguiu o exemplo de franceses e británicos. Pero en **1960** viuse obrigada a concederlle a **independencia ante o pulo do Movemento Nacional Congolés de Patrice Lumumba**. Os enfrontamentos étnicos e os intereses creados pola enorme riqueza do subsolo (cobalto, diamantes e uranio) provocaron unha cruenta guerra civil que, tras o asasinato de Lumumba en 1961, culminou, en 1965, coa instauración da ditadura militar de J. Mobutu.
- Na colonia de **Ruanda-Burundi**, as **loitas tribais** entre os **tutsis** e os **hutus** continuaron despois de 1961, cando se crearon **dous Estados independentes**. A fronteira entre elas non puxo fin aos violentos conflitos entre as dúas etnias, como quedou en evidencia no xenocidio producido en Ruanda na década de 1990.

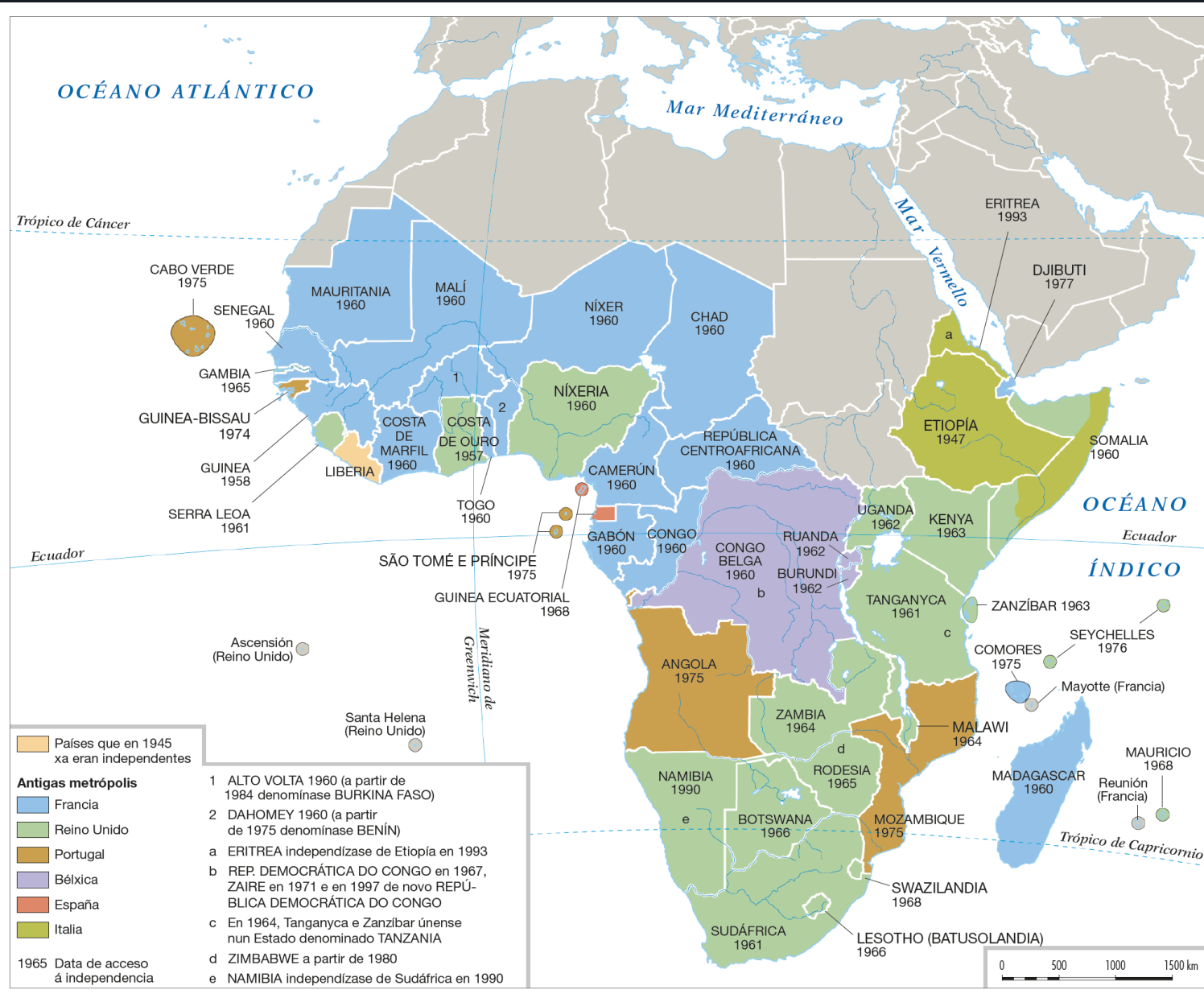

4.4. AS ÚLTIMAS COLONIAS

- En 1960, a **Somalia italiana** converteuse nunha república independente. En 1968, a colonia española de **Guinea Ecuatorial** conseguiu a súa emancipación. A principios da década de **1970, só quedaban** en África as **colonias portuguesas**, que eran tamén as máis antigas.
- Para a ditadura de Salazar, as colonias eran consideradas como unha parte esencial de Portugal. A intransixencia da metrópole provocou unha guerra case permanente contra as **guerrillas da Fronte para a Liberación de Mozambique** e do **Movemento para a Liberación de Angola**. O conflito estendeuse ata **1974**, cando a Revolución dos Caraveis rematou coa ditadura e abriu un proceso de rápida descolonización. Creáronse as **repúblicas de Guinea-Bissau, Cabo Verde, Mozambique e Angola**.

A DESCOLONIZACIÓN DA ÁFRICA SUBSAHARIANA

SISTEMAS POLÍTICOS NA ÁFRICA ACTUAL

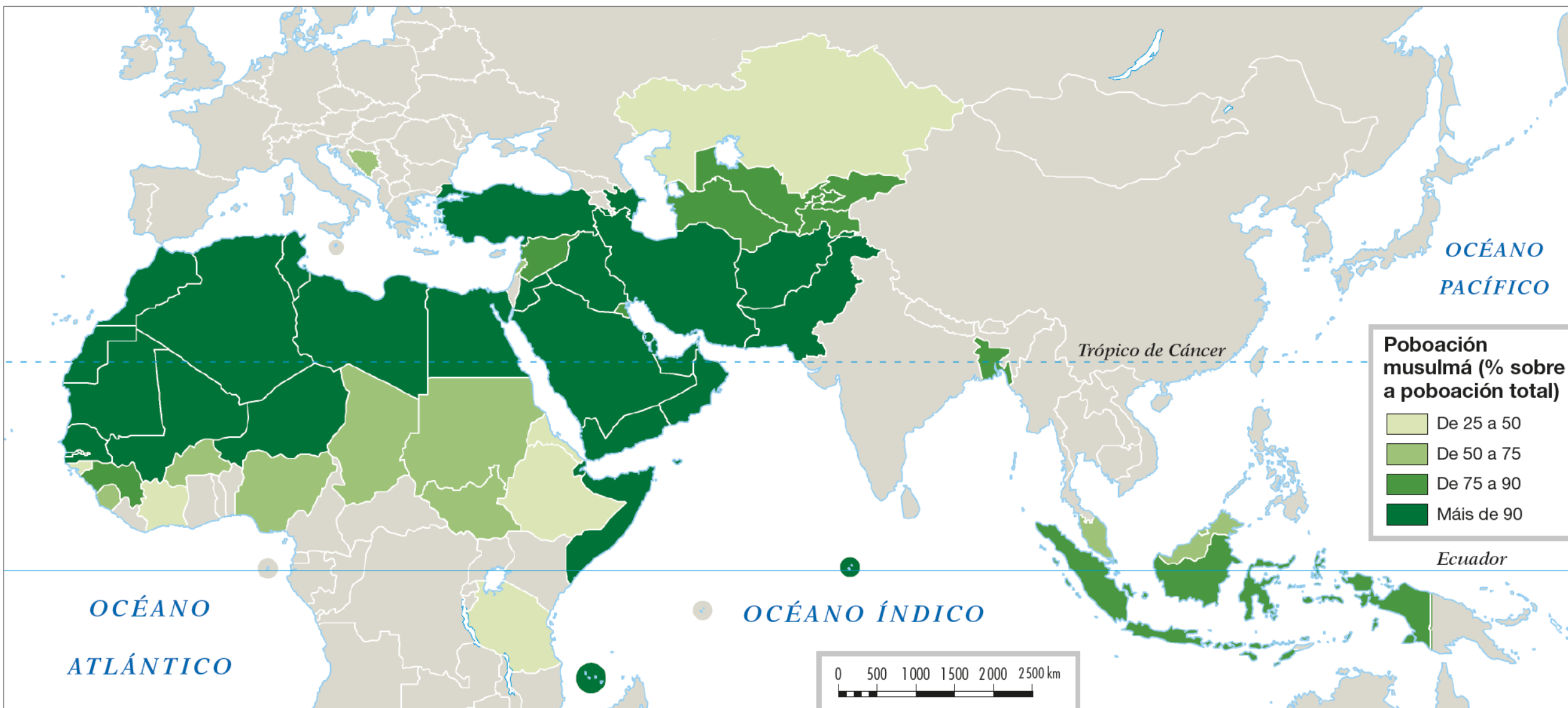
Fuente: Infobae con datos de Freedom House

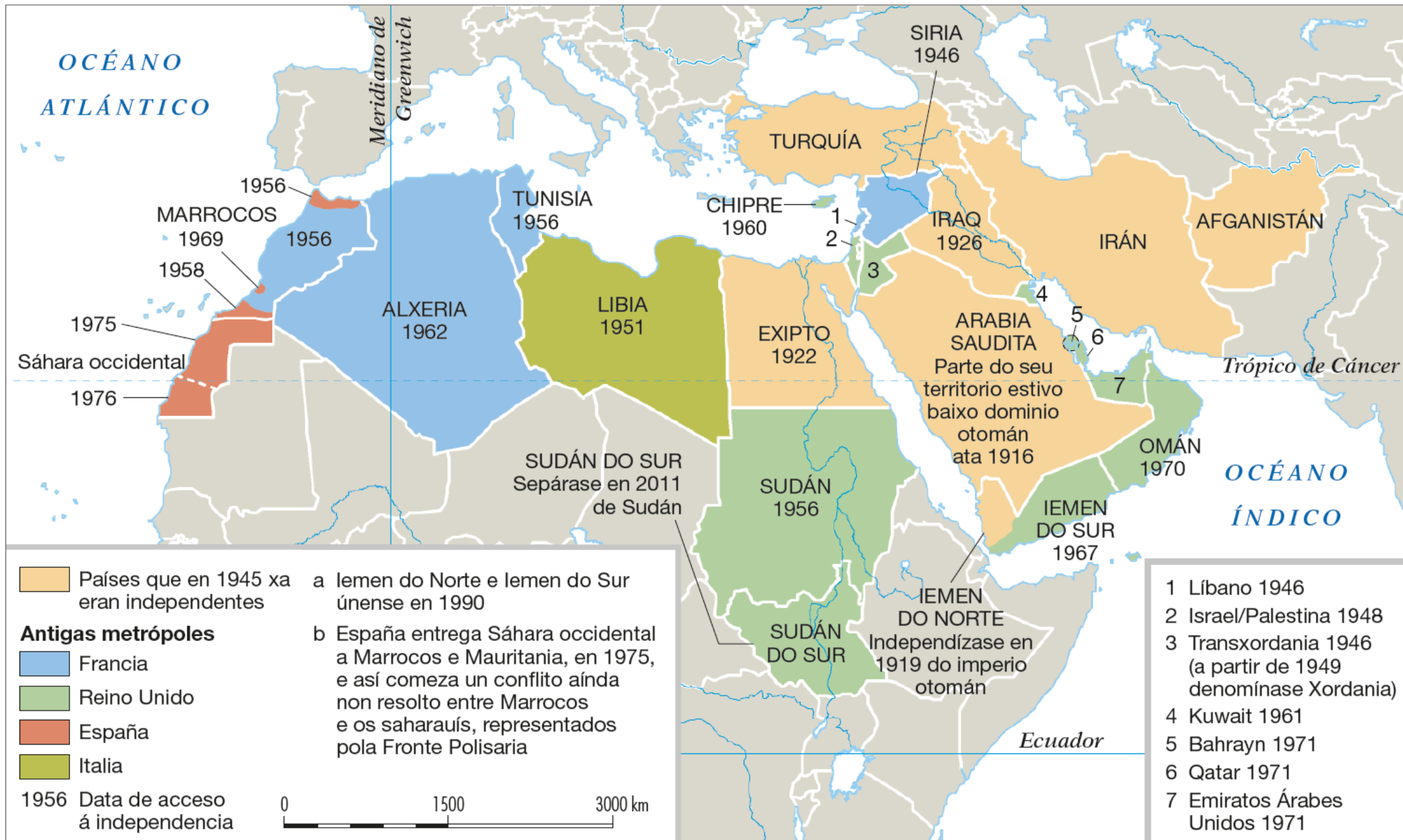
5. O MUNDO ISLÁMICO

- O mundo islámico é un conxunto de máis de corenta países que se estenden desde a costa atlántica do norte de África ata o Sueste Asiático. É unha inmensa rexión diversa e complexa, unida polo sinal de identidade da relixión e a cultura islámicas.
- Nas últimas décadas do século XX, despois dos procesos de descolonización, o mundo islámico converteuse nun dos espazos máis conflictivos do planeta debido aos intereses económicos e estratéxicos, os enfrontamentos culturais e relixiosos, e as divisións políticas.

O ISLAM ENTRE DOUS CONTINENTES

5.1. A DESCOLONIZACIÓN DO MAGREB

- A rexión do Magreb, voz árabe que indica o lugar por onde se pon o sol, o poñente, é o **espazo situado máis ao occidente do mundo islámico**:

- **Libia.** O proceso de emancipación comezou na antiga colonia de Italia en **1951**, como resultado do acordo das potencias vencedoras da Segunda Guerra Mundial.
- **Marrocos e Tunisia.** Neses anos produciuse o auxe dos movementos nacionalistas que loitaban contra o dominio francés en Marrocos e en Tunisia. Despois de varios anos de atentados, sabotaxes e campañas represivas, en **1956** Francia concedeu a independencia a Marrocos, un Estado constituído como unha monarquía. España, que controlaba a zona norte do actual Marrocos, cedeu tamén os seus territorios (Protectorado) á monarquía marroquí nese mesmo ano. En **1956** tamén Tunisia conseguiu pacificamente a súa independencia, constituíndose como unha república.

- **Sidi Ifni.** España quedou coa posesión dun inmenso territorio, o chamado Sáhara español, e a zona de Sidi Ifni, na costa atlántica, que pasou a poder marroquí na década seguinte.

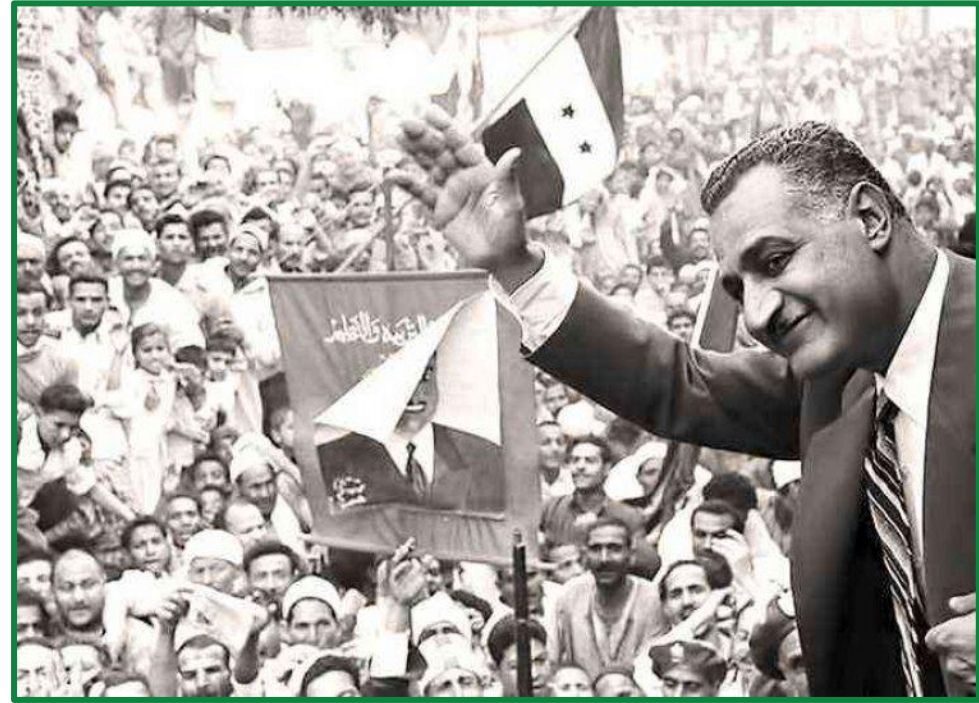
➤ **Alxeria.** O proceso seguido foi moi diferente. Era unha **colonia moi vinculada á metrópole**, onde nove millóns de musulmáns convivían xunto a un millón de colonos de orixe europea (*pied-noirs*) que defendían a integración en Francia e o mantemento de todas as súas propiedades. **Entre 1954 e 1962**, a Fronte de Liberación Nacional (FLN), disputou unha longa **guerra** contra as tropas francesas. A guerra provocou case medio millón de mortos e unha escalada de atentados terroristas brutais, detencións arbitrarias, torturas e deportacións masivas. Na **metrópole**, Francia, a guerra alxeriana produciu unha grave crise política interna. Por fin, en 1960, o xeneral De Gaulle, agora presidente da República francesa, comezou as negociacións cos líderes alxerianos, que culminaron coa concesión da independencia en **1962**.

5.2. ORIENTE PRÓXIMO E ORIENTE MEDIO

❖ Exipto:

- En teoría, era un reino **independente desde 1922**. Pero os seus **Gobernos**, como o do rei Faruq I (1936-1952), estaban **controlados polo Reino Unido**, igual que as principais cidades e as instalacións da canle de Suez.
 - En **1952**, unha **revolución** dirixida por militares nacionalistas derrocou o rei e proclamou unha **república**. O seu primeiro **presidente, Gamal Abdel Nasser** (1952-1970), un militar de ideas socialistas e nacionalistas, converteuse nun líder do mundo árabe. Baixo o Goberno de Nasser constituíuse un réxime de orientación socialista, que realizou amplas reformas agrarias e sociais, emprendeu un ambicioso plan de obras públicas (a presa de Asuán no curso alto do Nilo) e foi capaz de nacionalizar a canle de Suez.
- Este feito, acontecido en **1956**, provocou un grave conflito internacional e a intervención militar de Israel, Francia e o Reino Unido, que acabou perdendo o seu papel de potencia hexemónica na zona.

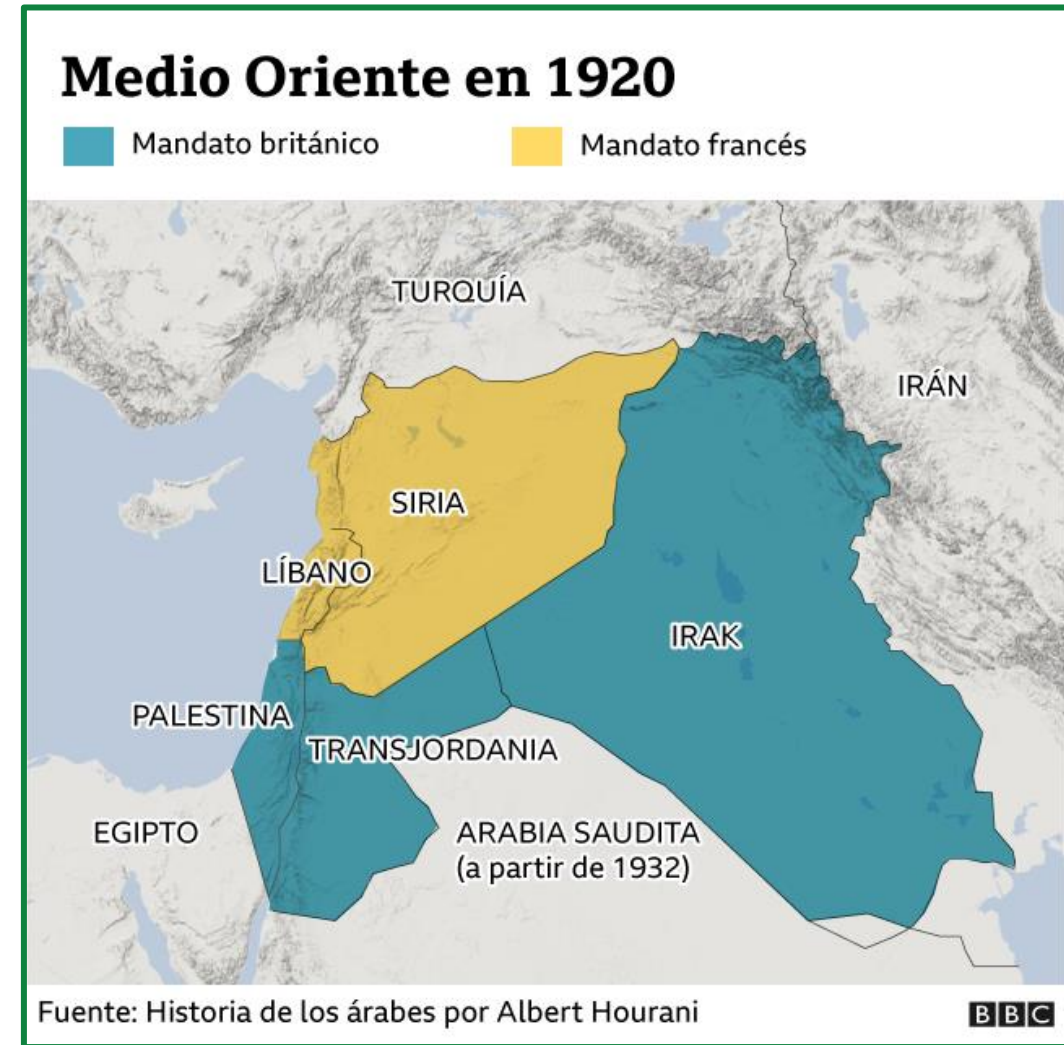

❖ Siria, Líbano, Palestina, Xordania e Irak:

- Depois da 1ª Guerra Mundial establecéronse mandatos europeos nos países árabes do Próximo Oriente, no territorio que pertencera ao Imperio Otomán. Neses pobos xorden **movementos de resistencia nacionalista** que son os que iniciaron o proceso de descolonización na década dos **anos 30**.

- Os **mandatos británicos**, que se organizaron como **monarquías árabes**, pronto haberían de converterse en gobernos autónomos aínda que baixo tutela británica: **Transxordania** conseguiu en **1928** unha independencia limitada mediante un tratado con Gran Bretaña e **Irak** converteuse en Estado independente en **1930**. **Palestina** quedou baixo administración directa dos ingleses debido aos conflitos de intereses territoriais entre árabes e xudeus.

- Os **mandatos franceses** organizáronse como **repúblicas** e tanto **Siria** como **Líbano** obtiveron durante este período unha autonomía controlada.

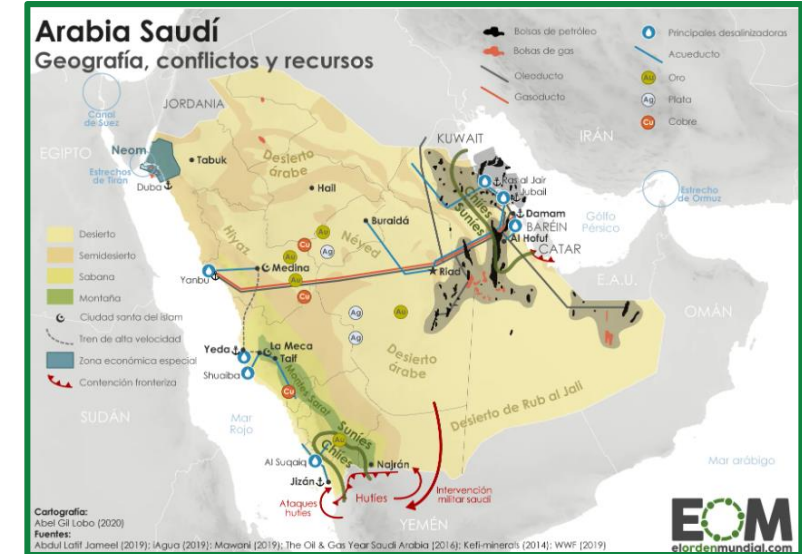
- Ao termo da **Segunda Guerra Mundial** creceron en número as independencias dos países árabes, e consolidáronse aquelas que xa iniciaran o proceso de autonomía política.
- **Siria** e **Líbano** obtiveron a súa independencia en 1946, e tamén Transjordania, que se converte no reino de **Xordania**.
- Outro feito importante na evolución política desta rexión foi o impacto da revolución exipcia e a proclamación dunha república por parte de Nasser no ano **1952**. O seu exemplo estendeuse a outros países árabes onde tamén se produciron revolucións que permitiron o establecemento de novas repúblicas (Iraq ou Iemen do norte) ou réximes de partido único socialistas, como en Siria (partido Baaz).

- No territorio de **Palestina**, a situación foi distinta que nos países veciños, aínda que a súa historia non foi allea as circunstancias do seu entorno. Ao terminar o mandato británico, os xudeus crearon o **Estado de Israel**, feito que provocou de maneira inmediata o estalido dunha guerra árabe-israelí (1948-1949) que continuou con fortes enfrontamentos bélicos en **1956, 1967 e 1973**.
- En termos xerais, nos sucesivos encontros armados impúxose a **superioridade militar dos israelitas** que, como resultado das súas vitorias obtiveron territorios adicionais aos que tiñan ao establecerse o Estado de Israel. Como resultado, aumentou a resistencia dos pobos árabes e en 1964 establecen en Xerusalén a **Organización para a Liberación de Palestina (OLP)**.

❖ **A Península Árábica.** Á fronte dos países creados na Península Árábica situáronse monarquías absolutistas, como **Arabia Saudita, independente desde 1932,** e **Emiratos Árabes,** situados nas beiras do golfo Pérsico. Son **réximes teocráticos** gobernados de acordo coa lei islámica, con grandes reservas petrolíferas, vinculados co mundo occidental e con Estados Unidos.

❖ Irán:

- Dende o ano 1941 reinaba o sha Reza Pahlevi, que dirixía unha **ditadura** de carácter **militar** apoiada polo Reino Unido e Estados Unidos, os que controlaban a explotación do petróleo. A corrupción interna, a dilapidación da monarquía e a represión de calquera disidencia provocaron un crecente malestar social, que foi canalizado polo movemento islámico dos aiatolás xiítas. En **1979**, unha revolución obrigou a exiliarse o sha e creouse a **República Islámica de Irán**, dirixida polo aiatolá Jomeini.
- En **1980** comezou unha longa **guerra entre Irán e Iraq**, onde gobernaba o **ditador Saddam Husein**, á fronte do partido Baaz. Algúns países árabes e Estados Unidos apoiaron a Saddam Husein porque o seu réxime laico supoñía un freo ao fundamentalismo iraniano. A paz alcanzada en 1988 non foi o final das tensións e hostilidades violentas dunha zona estratéxica que se converteu nun dos escenarios máis conflictivos do mundo, con outras dúas guerras que enfrontaron a Iraq con coalicións internacionais: a **guerra do Golfo (1990-1991)** e a chamada **guerra de Iraq (2003-2011)**.

❖ Afganistán:

- Na década dos anos 30, o goberno do rei Mohamed Zahir impulsou un programa de modernización do país, e estableceu relacións comerciais con Alemaña, Italia e Xapón. Ao comezo da II Guerra Mundial, Afganistán declarouse neutral; con todo, a presión de Gran Bretaña e a Unión Soviética, en 1941 o monarca expulsou do país a máis de 200 axentes alemáns e italianos. Ao ano seguinte, Estados Unidos estableceu relacións diplomáticas con Afganistán e no ano 1946 ingresou na ONU.
- No ano **1978** unha **revolución comunista** derrocou o goberno e, coa intervención soviética deu inicio a unha longa e cruenta guerra civil, que non rematou ata o ano 1992.
- Dous anos despois do fin da guerra, os **talibáns** tomaron o poder en Kabul e estableceron unha férrea ditadura de tipo relixioso, que provocou persecucións e graves restricións dos dereitos humanos. O goberno talibán caeu pola intervención das forzas armadas internacionais tras o atentado do 11 de setembro de 2001 en Nova York, xa que se pensaba que Afganistán acollía aos terroristas de Al Qaeda. Porén, no ano **2021** os talibán volveron a tomar o poder en Kabul, pouco despois de que a coalición internacional dera por finalizada a súa misión militar en Afganistán e retirara os seus exércitos do país.

